

Systemisk Narrativ Grundutbildning (Steg 1)
Göteborgs Centrum för Kompetensutbildning
DUS 11

”Men du var en envis jävel!”
Språk, makt och oanade möjligheter i psykosocialt ungdomsarbete

Mari Happach, Socionom och Ungdomshandledare
Verksamheten Vingen Västra Hisingen

Inledning

Mitt slutgiltiga examinationspaper på min systemiskt narrativa grundutbildning. 4 års studier till enda. Det är med lika delar glädje som vemod som jag utför denna uppgift. Glädje över att snart vara i mål. Vemod och viss känsla av tomhet då jag kommer sakna den kreativa och inspirerande miljö som jag haft den stora ynnest att få tillhöra, i och med mina studier på GCK. Samtidigt är ett avslut början på en ny resa som jag ser fram emot med tillförsikt.

I denna uppsats har jag för avsikt att föra ett resonemang kring mina praktiska erfarenheter av mitt arbete inom socialt arbete utifrån en främst narrativ synvinkel. Detta då jag upplever det narrativa perspektivet som mycket sympatiskt, friskt och tillämpbart inom den professionella kontext som jag befinner mig inom, det vill säga psykosocialt ungdomsarbete.

Mina samlade yrkesverksamma erfarenheter som socialarbetare har bestått utav psykosocialt ungdomsarbete i olika former. Professionellt psykosocialt ungdomsarbete är fortfarande det kontext som jag verkligen brinner för och som entusiasmerar mig än idag. Det ger mig otroligt mycket energi och glädje att arbeta med ungdomar, även i de fall som uppfattats som mest komplexa har det utmanat mig och berikat mig med oändliga lärdomar. Förmågan att hitta glädjen i de fall som uppfattas som mest snåriga och komplexa baseras på ett synsätt som jag upplever mig ha mycket att tacka det narrativa perspektivet för. Detta då det gett mig nya perspektiv och glasögon att betrakta klientarbete utifrån, ett resonemang som jag kommer att återkommer till längre fram i texten.

Det systemiska narrativa perspektivet har länge funnits hos mig, så pass att jag har svårt att betrakta socialt arbete utifrån någon annan ”skola” eller perspektiv. Under min grundutbildning vid socionomprogrammet Växjö universitet, var den kurs som jag upplevde mest givande den termin då vi läste samtalsmetodik. I kursen arbetade vi i praktiska team med familjeterapeuter från praktiken som handledde oss i egna konstruerade fall som vi i klassen rollspelade för varandra. Parallellt med dessa praktiska team läste vi axplock ifrån den litteratur som senare återkom i denna systemiska/narrativa grundutbildning. För mig var förankringen teori kopplat till praktiska övningar kring den systemiska och narrativa teorin en ögonöppnare redan då, och jag minns att jag som nyutexaminerad socionom i all min iver och entusiasm var övertygad om att jag just arbetade med dessa verktyg i den praktik som jag sedermera kom ut och arbetade i.

Med facit i hand kan jag bara konstatera; ack så fel jag kom att ha! Trots goda ambitioner inser jag så här i efterhand att jag slukades upp i produktionsdomänens alla ”måsten och göranden” som begränsade mina möjligheter att stanna upp och tillåta mig befinna mig i reflektionsdomänens arbetsmetodik och förhållningssätt. Ovanstående resonemang härleds ifrån Maturamas domänteori (Hårtveit & Jensen 2005) vars tes baseras på att individer kan befinna sig i tre olika domäner, estetikens, förklaringsans och reflektionens domän samt produktionens domän. Reflektionens domän beskriver ett multiversum där det finns utrymme för diskussion och olika synvinklar. Produktionens och handlingens domän däremot utgår ifrån angivna lagar och etablerade styrande regler. I produktionens domän erhålls beslut och verkliga sanningar existerar.

Utifrån ovanstående resonemang var det med glädje som jag påbörjade den systemiska narrativa grundutbildningen och lät mig på nytt inspireras av dess förhållningssätt till det sociala arbetets profession och reflexion.

Praktik – förtydligande av professionell kontext

Likt det systemiska perspektivet tänker jag att allt existerar och kan förstås utifrån sitt sammanhang. För att bringa begriplighet till denna text tänker jag därför att det är av stor betydelse att förtydliga mitt professionella sammanhang, utifrån vilket denna text tar sitt avstamp. Mitt professionella kontext utgår ifrån verksamheten Vingen, Resursenheten Ungdom, inom socialtjänsten Västra Hisingen, Göteborgs Stad. Arbetet som jag bedriver är via min tjänst som ungdomshandledare med målgruppen ungdomar i åldrarna 16-25 år. Verksamheten har under de senare åren förändrats i sin karaktär. Ursprungligen var verksamheten främst en skolverksamhet för ungdomar med sociala problem i kombination med skolproblematik, och fungerade då som en samverkansinstans mellan socialtjänsten och utbildningsförvaltningen/skyddsnetet. Verksamheten bedrevs då genom att på ett unikt sätt kunna erbjuda ungdomar individuell undervisning av kärnämnen med en pedagog, kombinerat med individuell handledning av en socialarbetande ungdomshandledare. I och med den förändrade gymnasireformen bedrivs verksamheten nu främst som en regelrätt utförarenhet inom socialtjänsten, där endast ett fåtal ungdomar har kombinerad skolgång.

Vingen bedriver psykosocialt förändringsarbete med ungdomar som många gånger stått långt utanför samhället, och utan sysselsättning i flertalet år. Ungdomar med en lång problemlängd och social problematik inom exempelvis kriminalitet, missbruk av olika slag, psykisk ohälsa samt skol- och relationsproblematik. Arbetet sker på bistånd via myndighetsutövande socialtjänst och bedrivs via tät kontakt med ungdomens ansvariga socialsekreterare och nätverk.

Etiskt resonemang

Oavsett textens karaktär upplever jag att det är av oerhört stor vikt att reflektera över den etiska dimensionen. I mina många och långa funderingar kring denna text har flera utav de ungdomar jag haft äran att arbeta med funnits i åtanke. De bär alla på intressanta livsberättelser som skulle berika denna text, och det arbete vi utfört tillsammans har innehållit många spännande ingredienser och lärdomar. Jag har dock stött på etiska dilemman i att använda en enskild ungdom, utifrån svårigheter att helt och hållet avkoda dem. Utifrån detta har jag istället valt att göra enskilda avstamp i flertalet olika ärenden, vilket jag upplever ger en bredare dimension av integritet för de enskilda ungdomar och nätverk som denna text berör, samt en större innehållsmässig bredd till denna uppsats. De ungdomar som denna text berör kommer nämnas via slumpmässigt valda versaler som ej berör deras ursprungliga namn. Jag har även aktivt valt att använda mig utav henbegreppet för att inte göra en differentiering utifrån genus.

Teori i en praktisk kontext

Som beskrivits ovan arbetar jag som ungdomshandledare inom socialtjänsten. Jag möter ungdomar och familjen som många gånger haft med diverse myndigheter och professionella domäner att göra under längre tid. Skola, socialtjänst, sjukvård för att nämna några instanser; har utifrån makt och positionering skapat berättelser och stämplat på dessa familjer som familjerna själva haft mer eller mindre möjlighet att själva vara med och samskapa. Hertz (2011) refererar till Graugaards begrepp "oroskulturen" där individer som överskrider avvikelser ifrån vad som kan betraktas som "normalt" medför svårigheter och tvivel kring hur dessa skall förstås och korrigeras/normaliseras eller behandlas rent utav. Detta skapar i sin tur en kultur där professionella får spelrum att agera experter och trots goda intentioner skiftas fokus ifrån nätverkets befintliga resurser.

"Här kommer vi professionella in i bilden. Under senare år har det blivit allt vanligare att till exempel barn- och ungdomspsykiatriers utnämns till experter som ombeds komma med svar för att reducera vår osäkerhet, vårt tvivel och vår oro. Vi blir ombedda att i rollen som experter bidra till att minska känslan av osäkerhet. Denna förväntan är större nu än tidigare. Tala om för oss vad som är fel och vad som behövs åtgärdas." (Hertz, sid. 36, 2011)

I takt med detta "sökande av sanning" har diagnosterminologin växt sig allt starkare och en tydlig samhällsutveckling framträtt där behandling ofta handlar om tillämpning av mer eller mindre manualbaserade åtgärder och fack, så som det amerikanska psykiatriförbundets diagnosmanual; "Diagnostical and Statistical Manual for Mental Disorders (DSM IV). Även Hallerstedt (2006) samt Nylund (2000) resonerar kring den samhällsutveckling som ägt rum, ifrån kollektivering till allt mer individualism, där psykiatrin intresserat sig för att finna avvikelser på enskilda människor utifrån en tilltänkt norm. En utveckling som fått enorma ekonomiska vinster för västvärldens många läkemedelsföretag. Hertz (2011) beskriver fortsättningsvis hur mängden centralstimulerande medel, vilket kräver utskrift från specialist, till barn och unga ökat till en nivå som är 21 gånger högre än för endast elva år sedan. Den ökning som skett under 2003 till 2007 talar sitt tydliga språk. Mängden utskrivna psykofarmakologiska produkter ha fyrdubblats under denna relativt korta period. En diagnos, satt av en expert, blir således en observation betraktad som en "sanning" brukaren ifråga bär med sig och som utger konsekvenser för vederbörandes liv i allt större utsträckning än vad den kanske bör fått, om den istället betraktats som den ögonblicksbild det i själva verket är. Hallerstedt (2006) ger exempel på andra sammanhang, så som Frankrike, som hyser kritik gentemot detta biomedicinska paradigm och betraktar DSM som ett resultat av en narcissistisk logik där människor förvandlas till objekt.

Det är inte mitt bord att resonera kring diagnostermer och farmakologiska produkters varande eller icke varande i ungdomsbehandling. Det överger jag med varm hand till de som besitter allt större kunskap än jag själv inom det området. Jag är snarare väl medveten om diagnostikens komplexitet då jag mött individer i mitt arbete som blivit

behjälpta utav, och funnit hopp genom att få en diagnos, så väl som de som upplevt det som ett stigma och en begränsning. Däremot, ur ett metaperspektiv, upplever jag att det är viktigt att reflektera kring denna utveckling då det påverkar mig som aktör i vårdkedjan. De frågor som berör mig och mitt arbete blir således hur en maktförskjutning kan bli möjlig, ifrån de professionellas makt till den enskilde individen/ungdomen. Hur kan den unge upplevas få vara experten över sitt liv? Hur kan den unge blir medskapare i berättelsen om sig själv? Här blir de systemiska och narrativa perspektivet användbart i mitt arbete. Freeman & Combs (1996) beskriver att narrativa terapeuter intresserar sig för att få fram och förtäta berättelser som inte stödjer eller upprätthåller problemlösningsberättelser. De menar att allt eftersom människor tar sig an de alternativa berättelserna och lever dem, ger detta effekter och resultat bortom problemlösningsberättelserna. Inom dessa nya berättelser av sig själv ges människan utrymme att leva sin nya självbild, nya möjligheter att relatera kring sig och allt eftersom människor tar sig an de alternativa berättelserna och lever dem, ger detta effekter och resultat bortom problemlösningsberättelserna. Inom dessa nya berättelser av sig själv ges människan utrymme att leva sin nya självbild, nya möjligheter att relatera kring sig och sin framtid.

Jag möter många gånger ungdomar och familjer som lever sin problemlösningsberättelse och som internaliserat deras problematik. Begreppet ”narrative identitet” belyser hur vi lär känna oss själva genom omvägen om andra, vi speglas och uppfattar oss själva genom hur andra uppfattar oss (White, 2012). Jag arbetade under flera år med ungdomen A vars familj vid tidig ålder tog hen till BUP för att diagnostiseras med ADHD. ADHD fanns i familjen sedan tidigare och blev ett sätt för familjen att hitta förklaringar till misslyckanden i familjens historia. Då jag började träffa A och hans familj talade man i termer av att A ”var” ADHD. I samtal med familjen uppmärksammande jag att det sällan talades om A som en person utan som en diagnos. A blev således bärare av de problem som funnits i familjen sedan länge och gick ifrån att ”ha” en problematik i sitt nätverk till att ”vara” en problematik. I mitt möte med familjen började jag så småningom visa nyfikenhet för att utforska diagnosbegreppet. Vad betydde det att vara ADHD? Vilka ”sanningar” gömdes i detta begrepp? Hur blev ADHD till i deras sammanhang? Vad gjorde ADHD med dem som familj och vilken roll spelade den? Att på detta sätt visa nyfikenhet och externalisera problematiken kring ADHD bort ifrån att den fanns inom A, till att betrakta ADHD som ett begrepp som skapats i en kontext av familjen öppnade upp nya sätt att samtala. White (2012) beskriver hur externalisering ger individen verktyg att betrakta problematiken som något som finns utanför sig själv, ger möjlighet att få distans till problematiken och utger en möjlighet för individen att ta avstånd ifrån den. Det ger även andrum för att utforska vad som finns bakom den dominerande problemlösningsberättelsen. I samtal med A och A:s familj blev detta ett helt nytt sätt att tänka och prata. Språkbruket kring ADHD hade funnits och skapats på så många av de arenor som A befunnit sig på, i skolan, inom socialtjänsten, på BUP och habiliteringen och inte minst inom familjen att det var svårt att ta den ur sitt sammanhang. Då vi istället började prata i termer av abilityspotting sattes nya rubriker på A:s liv som ”resurser” ”möjligheter” och ”kompetens” kunde vi se en ny terminologi växa fram som ”förtjockade historien” (Morgan, 2004) om A och hans familj. Denna nya terminologi öppnade upp nya sätt för familjen att prata och successivt hitta vägar att orientera sig ur en relativt snårig dominerande berättelse av misslyckanden. Ett behandlingsarbete baserat på detta tillvägagångssätt samstämmer med det narrativa perspektivets uppskattande och stärkande förhållningssätt i att individer och sammanhang blir till i språket. McAdam

& Lang (2009) beskriver hur en individ och sammanhang inte bara berättar historien om sig själ utan är den. Lever den. Ska en historia förändras måste vi förstå och få tillgång till hur individen i fråga berättar sin historia.

I ett sammanhang mötte jag och arbetade med ungdomen B. Berättelsen som jag fick till mig av B:s socialsekreterare var att hen var en ungdom med mycket hård attityd och jargong. Socialsekreteraren målade upp en berättelse av en ungdom med aktivt missbruk och kriminell gängtillhörighet och socialsekreteraren ifrågasatte B:s motivation till förändring. Det var onekligen en dystert bild jag fick tilldelat och redan innan första faktiska mötet med ungdomen var jag färgad av den dominerande berättelsen jag blivit tilldelad. Väl i mötet med B kunde jag ana vad socialsekreteraren i fråga hade menat, B visade upp en, så som jag uppfattade det, väldigt tuff yta. Jag tolkade även att B med hela sitt kroppsspråk signalerade att vederbörande inte var särskilt intresserad av någon ingående kontakt med mig. B svarade på tilltal på ett sätt som jag upplevde avvisande gentemot mina samtliga frågeställningar. Och jag upplevde att hur öppen och nyfiken jag än tyckte mig vara möttes jag endast av en frånvarande blick under en nedsänkt keps och ett mumlande ”jag vet inte”. Vårt första initierade möte föregicks på detta trevande sätt i en hel lång timme och jag minns att jag gick därifrån med en känsla av totalt misslyckande. Jag köpte helt och fullt den berättelse som socialsekreteraren hade delgivit mig och var beredd att kasta in handduken och i affekt rubricera B som ett ”hopplöst fall”, men valde dock att ha is i magen. Trots B:s minst sagt svala intresse för kontakt vid vårt första möte dök hen förvånande nog upp vid vår andra bokade träff, och ingen kunde vara mer förvånad än jag. En strimma hopp om ett mer givande andra samtal tändes i mig, endast för att slockna lika fort då vårt andra samtal blev lika intetsägande som det första med en rad ”jag vet inte-svar” och avsaknad av ögonkontakt. Kontakten fortskred i mer eller mindre motsvarande anda under ett flertal tillfällen och jag upplevde mig minst sagt misslyckad till dess att jag tog till mig Langs resonemang kring ”invitation” (Hertz 2011).

”När barnet eller ungdomen svarar ”jag vet inte” inviterar det oss till att fundera över om inte den fråga vi ställt varit för svår. Men den inviterar inte minst till att undersöka det mönster som ”Jag vet inte” existerar i – utifrån erfarenheten att ”Jag vet inte” ofta medför att andra känner sig föranledda att svara å barnet eller ungdoms vägnar.” (Hertz, sid. 41, 2011)

Att betrakta B:s beteende som en invitation hjälpte mig att få tilltro till en möjlig behandlingsallians. Det faktum att B trots allt valde att dyka upp på våra inplanerade möten valde jag att betrakta som just en invitation. Kanske berodde det på en känsla av indirekt tvång från B:s sida då B skickats till mig via sin myndighetsutövande socialsekreterare, men lik väl dök vederbörande upp vilket jag valde att tolka som en inbjudan till kontakt. Hertz (2011) beskriver just att uppmärksamheten på utvecklingspotential inledningsvis kan trigga igång tvivel, osäkerhet och oro för vad det nya kan innebära och få för direkta konsekvenser i individens liv. Allt eftersom mina möten med B fortskred öppnade hen upp sig mer och mer och vid ett tillfälle några månader in i behandlingskontakten valde jag att förhålla mig nyfiket och utifrån en ickevetande position (Wächter mfl. 2006) fråga B hur hen betraktade våra första möten. Det visade sig just att B använde ”jag vet inte” som en ytterst medveten strategi för att testa mig och min ihärdighet. När jag visade mig nyfiken för B:s berättelse växte sig en rik historia fram av en vuxenvärld som brustit i sitt ansvar, hur

B skickats hit och dit till den ena efter den andra experten som inte hade lyckats nå in till B utan snarare spätt på B:s missnöje och skeptiska förhållningssätt. B hade mött rektorer, kuratorer, psykologer, psykiatrer m.fl. och dessa hade samtliga "gett upp" efter att B spelat upp sin repertoar av slugt skådespel. " - Men du var en envis jävel" flinade B och tittade upp bakom keppskärmen. Där och då slog vår behandlingsrelation rot på riktigt, i humorn, nyfikenheten och en stor portion ömsesidig respekt.

Jag tänker ofta på B och den kunskap som hen bidrog med. En kunskap som jag bär med mig i alla möten med de ungdomar jag arbetar med och som blivit en terminologi som vi kontinuerligt använder i vår verksamhet, vilken av att "stå ut och stå kvar".

Jag upplever Hertz (2011) tes om "oanade möjligheter" i barn och ungdomsarbete som mycket sympatiska och implementerbara, och jag upplever även att de samstämmer med hur jag tänker mig att jag arbetar. Det handlar om att de möjligheter som barn och unga bär på och som uppenbarar sig först då vi nyfiket börjar söka efter dem. Det oanade är det vi uppmärksammar först när vi vågar titta lite vid sidan av de mönster som omedelbart ger sig till känna, när vi utmanar vår förförståelse, vågar utforska varje individs unika utvecklingspotential. Det som kanske inte är direkt synbart, men som kan lockas fram.

Resonemang kring personligt professionellt lärande

Att föra ett resonemang kring sitt eget lärande är sannerligen inte så lätt. Det som snarare vore lätt är att slå sig själv för bröstet och tänka att man har gjort hela poängen. Att alla teoretiska bitar är glasklara, fallit på plats och lätt som en plätt implementeras i det praktiska lärandet. Så är det tyvärr inte. Ibland är det systemiska och narrativa subtilt och begreppen så pass abstrakta att de behöver vridas och vändas på en hel del innan de faller på plats i en praktisk kontext.

Jag tänker att många av de systemiska och narrativa begreppen är mycket sympatiska, ta ”icke vetande position” som ett bra exempel på det. Wächter mfl. (2006) menar att trots att vi arbetar inom socialtjänst och på så sätt klienten hamnar i en oundviklig beroendeställning har vi möjlighet att skapa goda relationer om vi intar en position av att vara ”icke vetande” och lyssnar till klientens röst. Jag vill hemska gärna tro att jag intar en icke vetande position i mitt arbete. Att jag är lyhörd och inte sätter mig på mina höga hästar som professionell och intar en expertroll. Samtidigt som det i vissa lägen förväntas av mig att vara just den experten som ska ”fixa problemet”, av så väl ungdomars föräldrar som andra professionella. En förväntan som många gånger är uttalad men som trots allt existerar i min professionella kontext. Återigen blir makt och språk viktigt. Vikten av att i språket samskapa en behandlingsallians för att återföra makten till klienten. Klienten är experten men jag kan via mina professionella verktyg i kombination med en hög dos ödmjukhet, nyfikenhet och humor vara behjälplig i förändringsprocessen. Jag tänker även på vikten av mod. Modet att vanvördigt våga gå utanför angivna riktlinjer och ramar, ramar som inom socialtjänsten i mångt och mycket kan uppfattas som normativa, begränsande och styrande. Cecchin, Lane och Ray poängterar i ”Irreverence – A strategy for Therapists survival” (1994) vikten av vanvördighet i det terapeutiska arbetet. En del av att vara vanvördig är att ha modet att inte slåss för en idé och teori som inte längre är kongruent för sammanhanget just då. Genom att vara vanvördig menar de att terapeuten kan introducera en idé utan att nödvändigt tro att klienten ska följa upp den. Genom att använda vanvördighet kan terapeuten använda beskrivningar och hypoteser snarare än förklaringar.

I enighet med resonemanget kring samskapande samtal och andra ordningens cybernetik tänker jag att det är viktigt för mig att reflektera kring den makt som jag har i behandlingsrelationen. Tesen ”andra ordningens cybernetik” använder Von Foerster, Hårtveit & Jensen (2005) och Andersen (1994) för att beskriva att alla är aktörer i ett samspel. Det är således omöjligt att ställa sig utanför ett system och förvänta sig kunna inta rollen av ”reparatör” i samtal. Det betyder i klarhet att en terapeut och/eller socialarbetare aldrig kan inta en neutral position utanför det hen studerar. Alla är deltagare.

Vilka historier hade jag fått ta del utav om jag hade haft ett annat perspektiv och utgångspunkt? Om mina frågeställningar sett annorlunda ut, hur hade det format samtalet? Hur hade det blivit om jag hade agerat utifrån en expertroll? Samtidigt som jag tänker att det vore naivt av mig att tro att ett maktperspektiv helt och hållet kan frångås, utifrån våra angivna roller som myndighetsperson kontra brukaren.

Att arbeta med behandlingsarbete och följa ett förändringsarbete är en ynnest. Att få ta del utan en ung människas livsberättelse är onekligen en gåva som jag tar emot med stor respekt och ödmjukhet. En av socialt arbetes många guldorn. Det är en reflektion jag gjort genom mina yrkesverksamma år att vi socialarbetare många gånger är dåliga på att föra fram vårt arbete just i denna dager; ett arbete där vi tilldelas guldorn och gåvor. Istället talas det om tung arbetsbelastning, låga löner, hög sjukskrivningsprocent och dåliga möjligheter till att göra karriär trots en lång akademisk utbildning. I narrativa termer tänker jag att även vi socialarbetare kanske behöver hjälp att skifta fokus ibland, ifrån klienterna och brukarna som vi många gånger är duktiga på att plocka fram det positiva ur, och rikta strålkastaren på vårt arbete och vår arbetsmiljö och reflektera över hur vi talar om det. Vad vi skapar och vad vi faktiskt vill uppnå i vårt yrkeskår kring stolthet och tillfredsställelse över det vi faktiskt kan och gör skillnad i dagligen. Så väl stort som smått.

I processen av att skriva denna text har jag delgivits möjligheten att gå tillbaka, reflektera och sätta ord på det arbete jag utfört i praktiken, vilket varit mycket givande och fungerat som en form av mentaliserande (Fonagy & Aasen 2013) sammanhangsmarkering. Vad var det vi gjorde, vilken typ av förändringsprocess genomförde jag och min klient? Gjorde vi det vi sa att vi gjorde? På vilket sätt kunde vi gjort annorlunda och vad hade det fått för möjliga konsekvenser? Lyckades jag behålla ett ungdomsfokus och få fram ungdomens röst i processen? Frågeställningar som jag inte till fullo kommer kunna få besvarade men som givit mig viktiga lärdomar att reflektera vidare kring. På så vis vill jag härmed avsluta min uppsats med att återknyta till mina inledande ord, om vikten av att inom kvalitativt socialt arbete tillåta oss att våga stanna upp och befinna oss i reflektionsdomän. Att inte förändringsarbete får ta tid.

Referenslista

Litteratur

Andersen, Tom (1994) *Reflekterande processer – samtal om samtal om samtalen*. Mareld.

Cecchin G Lane mfl. (1994) *Irreverence – a strategy for therapists' survival*. Karnac Books.

Hallerstedt, Gunilla (2006) *Diagnosens makt. Om kunskap, pengar och lidande*. Daidalos.

Hertz, Sören (2011) *Barn- och ungdomspsykiatri. – Nya perspektiv och oanade möjligheter*. Studentlitteratur.

Hårtveit, Håkan & Jensen Per (2005) *Familjen plus en – en resa genom familjeterapins praktik och idéer*. Mareld.

McAdam, Elspeth & Lang, Peter (2009) *Appreciative Work in Schools*. Kingsham Press.

Morgan, Alice (2007) *Vad är narrativ terapi*. Mareld.

Nylund, David (2000) *Treating Huckleberry Finn*. Jossey Bass.

White, Michael (2012) *Kartor över narrativ praktik*. Studentlitteratur.

Wächter, Anders mfl. (2006) *Samforskning – att lära av klienten*. Mareld.

Workshop

Fonagy P & Aasen E *Mentalisering – som begrepp och förhållningssätt*. Göteborg 7-8 November 2013.